

„A TAK AKO JEDENÁŠŤROČNÁ ZAČALA PÍSAŤ ROMÁN...“ KEĎ LITERATÚRU PRE DETI A MLÁDEŽ PÍŠE MLÁDEŽ

NINA KOLLÁROVÁ

Stupeň, forma, ročník štúdia: PhD., denná, 1.

Študijný program: teória a dejiny slovenskej literatúry

Konzultantka: prof. PhDr. Viera Žemberová, CSc.

Kľúčové slová: literatúra pre deti a mládež, dobrodružný román, fantasy

V ostatných rokoch čoraz častejšie vychádzajú (nielen) na Slovensku knihy mladých autorov vo veku od dvanásť do dvadsať rokov. Spomenieme aspoň: Zuzka Slaninka – *Na počiatku bolo koleso I, e-kniha II* (2010, 2012), Marja Holeciová – tetralógia *Mariotovi dediči* (2010, 2011), Tomáš Beňuška – *Démoni-Kahl* (2011), plánovaná trilógia *Pandemónium*, Xénia Faktorová – *Prečo myšky pištia z výšky* (2007), *Amarandia a tajomné kľúče* (2011), Kamila Šebestová – *Generácia MY* (2013) či oficiálne najmladší spisovateľ Slovenska podľa knihy rekordov, iba jedenásťročný Christian Ježik – *Každý máme svojho anjela...* (2011), no v neposlednom rade aj autorky, ktorých tvorbu analyzujeme v príspevku, Stela Brix (debutuje v roku 2010) a Vanessa Jóriová (2013). U týchto autoriek a autorov sú zastúpené prevažne prozaické žánre, ako sú poviedky, fantasy, či dokonca romány. Nie všetci z nich písali svoje knihy so zámerom následného oslovenia detského či mládežníckeho percipienta, texty sú ich generačnými výpoveďami alebo určené pre širší okruh čitateľov.

V príspevku sa zaoberáme tvorbou dvoch mladých autoriek, ktorá je primárne určená pre mládež: Stely Brix a Vanessy Jóriovej. Tieto texty neboli dosiaľ predmetom hlbšieho skúmania odborníkov/kritikov, s výnimkou recenzie M. Ferka na debut V. Jóriovej a hodnotenie kníh S. Brix Z. Stanislavovou.

Stela Brix (narodená v roku 1998) debutovala v roku 2010 ako dvanásťročná knižnou trilógiou dobrodružných románov pre deti – *Na kopci strašidiel, V hrobke bohov, Štôlne dvoch tvári* (Equilibria), v roku 2011 k nej pribudlo voľné pokračovanie *Nástrahy panského sídla* (Equilibria). Vanessa Jóriová (narodená v roku 1999) debutovala fantasy románom *Za múrom* (Ikar, 2013) minulý rok.

Faktom, ktorý sa najčastejšie spomína v súvislosti s týmito autorkami, nie sú ani tak ich knihy, ako ich vek. Vydať román/romány v dvanástich respektíve trinástich rokoch je „senzácia“, skutočnosť, ktorá knihu propaguje, predáva, naplňa médiá. Na záložke ostatnej knihy S. Brix si môžeme prečítať vetu: „...a stala sa tak najmladšou slovenskou spisovateľkou“. Jej knihy mali veľký ohlas a publicitu, akú často nemávajú ani diela renomovaných spisovateľov. Široká verejnosť sa o jej trilógii mohla dozvedieť zo Slovenského rozhlasu, Funrádia či z markizáckeho Reflexu a z niekoľkých periodík (napr. titulok Hospodárskych novín: „Mám dvanásť rokov. A píšem nebezpečne návykové knihy.“ <http://style.hnonline.sk/kultura-135/mam-dvanast-rokov-a-pisem-nebezpecne-navykovye-knihy-385796>). Každé z týchto médií uvádzalo informáciu, že ide o najmladšiu slovenskú spisovateľku, takmer žiadne z nich sa nevyjadriло ku kvalite alebo aspoň k obsahu textov.

Kniha V. Jóriovej *Za múrom* vyvolala podobný ohlas – avízo na ňu sa objavilo v rozhlase (Európa 2), v televíznej relácii Reflex, v rôznych periodikách. Titulky zneli: „Začala v jedenástich! Žiačka základnej školy v Šali napísala román.“ (<http://nitra.sme.sk/c/6691247/ziacka-zakladnej-skoly-v-sali-napisala-roman.html>) / „Dobrodružná púť – Má len 14 rokov a na konte prvú vydanú knihu – zoznámte sa s úžasnou Vanessou z Diakoviec.“ (<https://www.facebook.com/video.php?v=42802100>)

3940373) / „Najmladšia fantasy autorka na Slovensku/u nás.“ (<https://sk-sk.facebook.com/bux.sk/posts/337413823042698>).

Pri toľkej publicite sa zabudlo odpovedať na jednu z najdôležitejších otázok – aká je literárna kvalita týchto textov.

Stela Brix začala písať preto, lebo ako sama hovorí, nebavili ju knihy iných autorov, ktoré boli nudné alebo mali nedotiahnutý koniec. Ďalším argumentom, ktorý podporil jej vlastnú tvorbu bolo, že postavy v iných knihách príliš rýchlo starnú, svojich hrdinov si autorka chce vychutnať čo najdlhšie nezmenených, preto sa jej príbehy odohrávajú vo veľmi krátkom časovom úseku (jeden týždeň, tri dni). A do písania sa pustila skutočne s vervou, jej knihy majú dokopy viac ako tisíc strán, dokonca svoje knihy aj ilustrovala.

Hlavnými postavami dobrodružných románov (*Na kopci strašidiel*, *V hrobke bohov*, *Štôlna dvoch tváří*, *Záhada panského sídla*) sú štyri deti – súrodenci Ailit s dvojčatami Pierrom a Wilom a ich kamarátka Lýria, všetky majú okolo dvanásť rokov. Priateľov na každom kroku sprevádzajú opičiak Mungo a duch Duško. Ich dobrodružstvá sa odohrávajú v neurčitej krajine (výnimkou je Egypt – *V hrobke bohov*).

Z. Stanislavová vo svojej štúdii *Hodnoty a trendy najnovšej slovenskej literatúry pre deti a mládež* (v rokoch 2007 – 2011) v súvislosti s tvorbou S. Brix konštatuje: „...napriek počtu strán nesú (knihy, N. K.) neklamné svedectvá literárnej nezrelosti, akými sú: naivnosť niektorých zápletiiek i riešení, nepresvedčivý koncept infantilných dospelých postáv, slabá individualizácia charakterov, oslabená sujetová funkčnosť viacerých hrdinov, priehľadné blufovanie pri tvorbe tajomnosti, nešikovná motivovanosť niektorých sekvencií deja...“ (Stanislavová, 2013, s. 205). Za ďalšie problematické miesta považujeme vysokú prediktabilitu deja, nedostatočnú diferencovanosť hlavných postáv (čitateľ si nevie zapamätať ich charakteristické vlastnosti, prejavy). Na druhej strane v knihách objavujeme nespútanú predstavivosť pri tvorení a opisovaní miest, izieb protagonistov, tajomných domov a hradov, skrytých zákutí či jedál. Vo všetkých knihách je zjavná inšpirácia príbehmi Troch pátračov s detektívnou a tajomnou zápletkou.

Zo všetkých štyroch kníh S. Brix vyberáme jeden príklad, na ktorom sa dajú demonštrovať problematické miesta výstavby a kompozície textu. Dej *V hrobke bohov* sa odohráva v Egypte, kde majú hrdinovia dovolenkovať spolu s rodičmi. Deti unesú na letisku hneď po prilete, keď si vypočujú rozhovor za dverami pánskych záchodov: „*Mal si pravdu, sú divní. Hovorí po anglicky, ale niečo som im rozumela. Spomínali nejaké KN, pán Pleison, nepočuť a unesieme.*“ (Brix, 2010, s. 26). Začína sa pre nich dobrodružstvo, keď putujú pešo zo savany späť do Káhiry, po príchode do hotela zisťujú, čo znamená skratka CN (kokaín), prichádza im tajomná SMS-ka v slovenčine, ktorú si zločinci Den a Riggs vybrali za šifrovací jazyk: „*STRETNEME SA PRI MALEJ PYRAMÍDE O POL TRETEJ POPOZAJTRA. DEN. PS: A S TÝMI DECKAMI JE TO SMOLA!*“ (tamže, s. 83). Pri kúpaní v mori náhodne objavia tajomnú paličku s diamantom, ktorá otvára tajné dvere vo vnútri sfingy pri Malej pyramíde. Aby sa v pyramíde nestratili, kreslia si na stenu fixkou šípky určujúce správny smer. Neskôr nájdu poklad, zistia, že pašeráci v sfinge skrývajú kokaín, premôžu svojich únoscov a všetko sa nakoniec dobre skončí.

To, čo sa v niektorých prípadoch autorky v prvých troch knihách podarilo, je hovorová reč a humor dvanásťročných detí. V štvrtej časti, ktorá je tvorená predovšetkým dialógmi medzi deťmi, sviežosť jazyka už nefunguje, niektoré prehovory postáv vyznievajú ako pasáže prevzaté z encyklopédie: „*Mesačné kamene! (...) Už som o nich počula. Majú veľkú mystickú hodnotu, sú to kamene nových začiatkov, vraj dokážu liečiť rôzne choroby a prinášajú šťastie. Mesačný kameň je kameňom žien, symbolom mužov je totiž slnko, ale symbolom žien mesiac. Tento kameň je vraj spojený s intuíciou a podvedomím a ukludňuje. Mesačný sa volá preto, lebo jeho najkrajšie sfarbenie pripomína strieborný mesiac. Má sa nabíjať na mesačnom svetle.*“ (Brix, 2011, s. 327, citujeme aj s nesprávnym tvarom). Takéto pasáže v dialógoch pôsobia retardačne a nadbytočne.

Celkovo pôsobia texty S. Brix kvalitatívne nevyrovnané a nevyzrelo, v tomto prípade by bolo možno lepšie s talentom a pôvodnými textami ešte popracovať a až potom ich vydať. Možno by už autorka nemala prívlastok len najmladšej autorky, ale aj autorky kvalitnej.

Vanessa Jóriová sa predtým, ako debutovala, zapájala do rôznych literárnych súťaží, kde získala niekoľko ocenení. Jej debut *Za múrom* spadá do žánru fantasy. Je to príbeh štrnásťročnej Susan, ktorá

objaví zápisky strateného otca a vyberie sa ho spolu so svojimi priateľmi Jaredom a Steffany hľadať. Za múrom nájdu tajomný Portál, cez ktorý sa dostanú do krajiny Alagonit. Začína sa veľké dobrodružstvo, Susan hľadá svojho otca, zistí, že v nej prúdi čistá krv, spoznáva novú krajinu, ľudí v nej aj jej najväčšieho nepriateľa a hrozbu Jednookého cudzinca. V knihe sa objavuje množstvo nových druhov rastlín a zvierat (napr. šesťzubé tigre, mečozobáky, mufliny...), ktoré si autorka vymyslela. Zjavná je inšpirácia inými fantasy, ako sú *Pán Prsteňov*, *Odkaz dračích jazdcov*, ale asi najviac čitateľovi niektoré opisy prírody pripomínajú film *Avatar*: „*Hoci okolo mňa vládlo šero, neuniklo mi, že listy stromov boli stále rovnako zreteľné ako za dňa. Nie, neboli len zreteľné... oni svietili! (...) aj iné rastliny sa postupne rozsviecovali, ako keď sa rad radom začínajú pouličné lampy. Čoskoro jasným svetlom pulzovalo všetko – od obrovských listov, kvetov a krov po korene vyčnievajúce zo zeme. Ani jedna rastlina nezostala úplne tmavá. (...) Na brehu sa začali hŕfnie zoskupovať drobné mušky, žiariace jasným oranžovým svetlom, a ako šipy zamierili do náručia lesa a usádzali sa na obrovské rastliny, čo viseli z korún stromov a vábivo pohybovali výrastkami, posiatymi kvietkami.*“ (Jóriová, 2013, s. 24 – 25).

M. Ferko vo svojej recenzii hovorí: „Nasledovanie kánonu v rámci fantasy, tak ako voľakedy v poézii klasicizmu, nie je pokleskom, ale uplatnením metódy. V jej zvládaní je prozaička (V. Jóriová, N. K.) pomerne úspešná. Pri tvorbe a koncipovaní celku príbehu vďaka jasnejšie stanoveným pravidlám preukazuje väčšiu dávku disciplíny a cieľavedomosti než niektorí skúsenejší autori hlavného prúdu literatúry. (...) V rámci podliehania žánrovým konvenciám zostávajú slabinou prózy postavy. Napriek spomenutým zakolísaniam môžeme *Za múrom* v kontexte pôvodnej slovenskej fantasy pre mládež považovať za sľubný počín. Najmä preto, že autorka citeľne píše pre vrstovníkov, ale aj pre seba.“ (Ferko, 2013, s. 17).

Jóriovej sa podarilo vytvoriť uveriteľnú atmosféru, zaujímavé scény, pri ktorých čitateľ občas zabudol na vek autorky, text sa číta ľahko a rýchlo. Nevyhla sa však prediktabilite deja, istej schematickosti a stereotypu.

Podľa reakcií na internetových fórach a internetových kníhkupectvách sa knihy oboch autoriek čitateľom z ich vekovej kategórie páčia.

Reakcie na knihy S. Brix¹:

„Na týchto knihách je perfektné to, že to nie sú nejaké rozprávočky alebo fantasy, kde si môže autor vymyslieť, čo len chce. Toto sú dobrodružné príbehy zo skutočného sveta. Pripomínajú detektívku, kde všetko musí sedieť a nakoniec sa vyrieši. Celkom vás to vtiahne do deja, pretože je to reálne.“ (Ina, 26. 2. 2013)

„Úžasné, milé a vtipné. Až sa mi nechce veriť, že to napísalo také dieťa. Odporúčam pre rodičov desaťročných – dvanásťročných detí.“ (Kaja, 25. 1. 2013)

„Ako dieťa pred vyše 60-timi rokmi som rád čítal knihy pre deti. Písali ich dospelí, ktorí sa snažili myšlienkovito posunúť do detských rokov. Teraz som sa ja starý snažil čítať detskou myšlienkou romány písané deťmi pre deti. A mal som z toho veľmi príjemný zážitok. Knihy, hlavne tretí diel, spĺňajú všetky požiadavky kladené na stavbu dobrodružných románov.“ (Štefan, 11. 12. 2010)

Reakcie na knihu V. Jóriovej²:

„Úžasná kniha plná nečakaných zvrátov a magických bytostí. Podľa mňa lepšia ako *Twilight* sága. Vrelo odporúčam každému čitateľovi fantasy.“ (Klára, 6. 12. 2013)

„Hmmm, tak rozmýšľam, čo povedať na túto knihu. Fantasy žáner mám čoraz radšej. Toto je fantasy z pera 12-ročnej dievčiny, takže ako hodnotiť. Dejovo, no musím povedať, že mi v mnohom pripomínala iné knihy či filmy. Postavy, no možno až príliš dokonalé a sebaisté. Čítalo sa to celkom dobre.“ (Karoolka 22, 3. 8. 2013)

¹ Vyjadrenia čitateľov sú z knižného portálu martinus.sk, pre potreby príspevku boli vyjadrenia upravené – skrátené a prešli jazykovou úpravou. Dostupné na: <http://www.martinus.sk/?uItem=85975> a <http://www.martinus.sk/?uItem=85975&uKolko=10&uOd=10>.

² Vyjadrenia čitateľov sú z knižného portálu martinus.sk, pre potreby príspevku boli vyjadrenia upravené – skrátené a prešli jazykovou úpravou. Dostupné na: <http://www.martinus.sk/?uItem=135569&uKolko=10&uOd=0>, <http://www.martinus.sk/?uItem=135569&uKolko=10&uOd=30>.

„Skvelá kniha, ťažko uveriť že to písala len 13 ročná baba. Odporúčam. Skvelý dej, autorkina fantázia je obdivuhodná.“ (Jana, 18. 2. 2013)

Poučený čitateľ nachádza v textoch niekoľko problematických miest, ktoré vyplývajú z mentálnej a skúsenostnej nezrelosti autoriek. Otázne však zostáva, ako má kritika a literárna veda k týmto textom pristupovať a na základe akých kritérií ich hodnotiť.

Literatúra:

- BRIX, S.: Na kopci strašidiel. Košice: Equilibria 2010. 128 s.
BRIX, S.: V hrobke bohov. Košice: Equilibria 2010. 176 s.
BRIX, S.: Štôlne dvoch tvári. Košice: Equilibria 2010. 298 s.
BRIX, S.: Nástrahy panského sídla. Košice: Equilibria 2010. 444 s.
FERKO, M.: Debutantka s ambíciami. In: Knižná revue, 2013, roč. XXIII, č. 7, s. 17.
JÓRIOVÁ, V.: Za múrom. Bratislava: Ikar 2013. 280 s.
STANISLAVOVÁ, Z.: Hodnoty a trendy najnovšej slovenskej literatúry pre deti a mládež (v rokoch 2007 – 2011). In: Bibliografický zborník 2012. Martin: Slovenská národná knižnica 2013, s. 190 – 207. [Cit. 2013-15-02.] Dostupné na internete: <http://www.snk.sk/swift_data/source/NBU/Zborniky/BZ_2012/20%20-%20Stanislavova.pdf>

Internetové zdroje:

- <http://style.hnonline.sk/kultura-135/mam-dvanast-rokov-a-pisem-nebezpecne-navykove-knihy-385796>
<http://nitra.sme.sk/c/6691247/ziacka-zakladnej-skoly-v-sali-napisala-roman.html>
<https://www.facebook.com/video.php?v=428021003940373>
<https://sk-sk.facebook.com/bux.sk/posts/337413823042698>
<http://www.martinus.sk/?uItem=85975>
<http://www.martinus.sk/?uItem=85975&uKolko=10&uOd=10>
<http://www.martinus.sk/?uItem=135569&uKolko=10&uOd=0>
<http://www.martinus.sk/?uItem=135569&uKolko=10&uOd=30>